

מחשבת ישראל/ חינוך ממלכתי דתי

האם אפשר לתת תשובה לשאלה "כיצד אפשר ה' לשואה להתרחש?"

שלו יריב

ירדן אלמוג

נגד / פרשנות ב'

בעד / פרשנות א'

תיאור הנושא/הסוגיה/הדילמה

השאלה "האם אפשר לתת תשובה לשאלה "כיצד אפשר ה' לשואה להתרחש?" קשורה לשאלה גדולה יותר שלמדנו בפרק ד: "האם מותר לאדם המאמין לשאול שאלות על הנהגת ה' בעולם?". ראינו שאברהם אבינו, ירמיהו ואיוב שאלו שאלות קשות על הנהגת ה' בסוגיית "צדיק ורע לו", כשהם לא ראו את הצדק בהנהגה האלווקית. אבל אנחנו רצינו לשאול באופן יותר ספציפי על השואה. כי השואה היא תחום עוד יותר קשה מחוסר צדק רגיל של אדם שחולה או שיש לו ייסורים. קרו בה דברים מזעזעים בסדר גודל עולמי. כאילו העולם השתגע וה' נתן לזה להתרחש. כיצד אפשר להבין מבחינה אמונית כיצד זה קרה? מצד אחד כמו שכותב האברבנאל, לכל אדם יש רגשות טבעיים וחולשות, והשאלה הזו היא טבעית ואי אפשר להכחיש שהיא עולה. אבל כיצד אפשר להתמודד איתה? האם יש לנו סיכוי להבין כיצד קרה כזה דבר נורא ולשער השערות או שעדיף להישאר עם השאלה, כי לא נראה שנוכל לתת תשובה לצדק שעומד אחרי כזאת מציאות אכזרית ומזעזעת?

מצד אחד, אנחנו רואים בתנ"ך שיש השגחה עליונה בעולם, וכשקורה משהו רע צריך לבדוק למה זה קרה. ושהאדם המאמין בודק מדוע קרו לו אסונות, בוודאי אסון בקנה מידה כזה, ולחזור בתשובה או לתת משמעות אחרת שתסביר מדוע זה קרה. ומצד אחר, איך אפשר לתת תשובה שתצדיק את השואה? האם יש איזו סיבה או מטרה שיכולה להצדיק אירוע כזה? אולי עדיף להישאר עם שאלה גדולה וקשה מאשר לתת לה תשובות קטנות.

נגד/ פרשנות ב'

נגד הניסיון להבין מדוע (מבחינה אמונית) התרחשה השואה.

לדעתי, השואה נוראה כל כך שאין מקום לנסות להבין מדוע היא קרתה. עדיף לי להישאר בשאלה על הקב"ה, כפי שהרב ברקוביץ אומר, ולכלול את השאלה הזו בתוך האמונה שלי, מאשר לענות תשובה שלא

בעד/פרשנות א'

בעד לנסות ולהבין מדוע (מבחינה אמונית) קרתה השואה.

שני הנימוקים שלי בעד העמדה הזו הם:
1. המקור הראשון רמב"ם - אפשר לראות מהמקור הבא של הרמב"ם שיש ערך לכך שהאדם מחפש הסבר לצרות שקורות בעולם:

מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע
בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור.
שנאמר על הצר הצור אתכם והרעותם
בחצוצרות. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון
בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן
והריעו. ודבר זה מדרכי התשובה הוא) רמב"ם
הלכות תענית פרק ראשון הלכה א-ג)
לפי הרמב"ם, אפשר לראות שמצופה מאדם
שמאמין בקב"ה ובהשגחה ושיש צדק בעולם
לנסות להבין מדוע קורים דברים קשים
לקהילה או לעם. מי שאומר שזהו "קרי",
כלומר במקרה, אז הצרה גורמת לנו להחמיץ
את החזרה בתשובה שהיינו אמורים להפיק
ממנה ונקבל חס וחלילה צרות נוספות. אם כך
הדבר בצרות בכלל, ודאי שזה נכון לגבי
השואה שהייתה צרה בסדר גודל נורא ויש
לברר מדוע היא קרתה.

2. המקור השני – הרב צבי יהודה הכהן
קוק
קשה מאוד להתעלם מזה שהשואה קרתה
בסמיכות להקמת מדינת ישראל, אחרי
שהציונות התעוררה ועם ישראל סוף סוף
התכוון לחזור לארצו. הרב צבי יהודה הכהן
קוק, בנו של הרב קוק, מציג מצד אחד את
דעתו שאיננו יכולים לשאול על הקב"ה, וגם
איננו יכולים לקבל תשובה לשאלה של הצדק
האלוקי, "כי לא מחשבותי מחשבותיכם".
ומצד אחר, אם בזהירות ובענווה רבה ננסה
להבין מה היה המקום של השואה בהיסטוריה
של עם ישראל, היא נראית כמו ניתוח כואב
ונורא שסיים את הפרק של הגלות והביא
אותנו להקמת מדינת ישראל (שיחות הרב צבי
יהודה, שיחה א תשכ"ז, עמ' ז-יג)

מספקת אותי באמת. אציג שני נימוקים
ומקורות לעמדתתי:
1. מקור אחד – הרב עמיטל
הרב יהודה עמיטל עבר בעצמו את השואה.
כשהוא התייחס לשאלה אם אפשר לתת
תשובה לשאלת ההשגחה בשואה הוא אמר:
מה שקרה שם היה דבר כל כך תהומי, כל כך
לא נורמלי, שלא נתפס בשום מחשבה
הגיונית... וראיתי בברור יד אלוהים. אבל את
פשר היד לא הבנתי. תהיתי ואני תוהה) הרב
עמיטל, 'רב שיח טלוויזיוני – עולם בנוי וחרב
ובנוי', ילקוט מורשת כב, תשל"ז, עמ' 13).
כלומר מצד אחד, הרב עמיטל לא רואה את
השואה כ"הסתר פנים" כי היה כאן כאוס כל
כך גדול שלא היה בו שום היגיון, ונראה כאילו
ההשגחה עזרה לו להתקיים חלילה. ומצד
אחר, הרב עמיטל לא הבין את המשמעות הזו
של יד ה' ומה הוא רצה שנלמד מכך. מבחינת
הרב עמיטל, שום חטא לא מספיק גדול כדי
להסביר את השואה, ושום מטרה לא מספיקה
כדי להצדיק אותה, אפילו לא מדינת ישראל.
2. מקור שני – הרבי מלובביץ'
הרבי מלובביץ' טוען גם הוא שיש דברים שאל
לאדם לנסות להבין אותם. הם גזירה מאת ה'
ואי אפשר להצליח לתת שום הסבר הגיוני
שיתיישב על שכלנו כדי להבין את הזוועה
הזו. כך אמר ה' לפי המדרש, למשה רבנו,
כשהוא ראה בחיזיון כיצד הרומאים סורקים
את בשרו של ר' עקיבא. משה רבנו רצה להבין
את הצדק האלוקי, אבל ה' אמר לו" שתוק, כך
עלה במחשבה לפניי. "כלומר יש דברים
שאפילו לא צריך לנסות להבין כיצד ההשגחה
אפשרה אותם ואת הפער בין המציאות לבין
הטוב האלוקי.
(רבי מנחם מנדל שניאורסון, ספר השיחות
תשנ"א, עמ' 233)

דיון משותף

אחרי דיון, עמדתנו המשותפת היא שצריך להבין קודם כול שלשאלה כזאת צריך לבוא עם הרבה ענווה והבנה שאף פעם לא נצליח להבין את ה'. אנחנו מוגבלים בתוך חשיבה אנושית ולא ייתכן שנבין את ההשגחה האלוקית עד הסוף. מצד אחר, חלק מחובתנו כאנשים מאמינים הוא לנסות לראות כיצד ה' מתגלה בהיסטוריה ולתת הסבר ופשר למציאות. לכן אנחנו מסכימות שאפשר להציע אפשרויות לשאלה "כיצד אפשר ה' לשואה להתרחש?", אך מאוד בזהירות ומתוך הבנה שזה לא מסביר מדוע זה צודק שאדם פרטי סבל, אלא מהו ההקשר שבאמצעותו אפשר להבין את האירוע ההיסטורי הזה בתולדות עם ישראל ושזו רק השערה.

שתי ההשלכות החינוכיות וחברתיות שמחזקות את העמדה שלנו:

1. האמונה דורשת מאיתנו להתמודד עם השאלה הזו. דווקא מי שמאמין רוצה למצוא משמעות באירוע כל כך קשה בתולדות עם ישראל והאנושות, ולכן ראוי להתמודד עם השאלה הזו.
 2. אנחנו רוצות שאף על פי שניצולי שואה הולכים ונעלמים, הדור הבא ימשיך לעסוק בנושא הזה של השואה ויבין את המורכבות שבין הרצון של האדם המאמין להבין את השואה לבין הענווה שלו וההקשבה שלו לעצמו ולקושי לקבל תשובות שונות שמסבירות את השואה.
- הערכים שהובילו לעמדה שלנו הם האמונה והאמת. מצד אחד, חשוב לנו להישאר בעלי אמונה ולהמשיך להאמין בה' כמי שהוא, מקור הצדק, ולכן אנחנו רוצות לאפשר לדון בהשערות כיצד ייתכן שהשואה קרתה. ומצד אחר, חשוב לנו ערך האמת והכנות. אנחנו לא רוצות שאם משהו מרגיש שלא אמיתי ההסבר כיצד ה' נתן לשואה להתרחש, הוא לא ידחיק את השאלה אלא ילמד לחיות איתה.

מקורות/טקסטים

תנ"ך, בראשית י"ח, כ-ל"ג.

תנ"ך, ירמיהו י"ב א-ג.

אברבנאל, פירוש לספר בראשית ל"ב ח'.

הרב י' עמיטל, 'רב שיח טלוויזיוני – עולם בנוי וחרב ובנוי', ילקוט מורשת כב, תשל"ז, עמ' 13.

הרב צ' י' הכהן קוק, שיחות הרב צבי יהודה, שיחה א, ירושלים תשכ"ז, עמ' ז-יג.

רמב"ם הלכות תענית פרק ראשון הלכה א-ג.

רבי מ' מ' שניאורסון, ספר השיחות תשנ"א, ברוקלין תשס"ג, עמ' 233.